

ПРАВОВА ГЕРМЕНЕВТИКА МІЖ УНІВЕРСАЛІЗМОМ ТА КОНТЕКСТУАЛІЗМОМ

Повернення герменевтиці онтологічної глибини

Після онтологічного повороту у герменевтиці, який став можливий завдяки феноменології Е. Гуссерля, був інспірований М. Гайдеггером та концептуально обґрунтований Г.-Г. Гадамером і П. Ріккорм, проблема розуміння вперше за багато століть нарешті знову отримала ту глибину, що була задана їй вже у міфологічному образі Гермеса – посередника між богами і людьми, символу потоку дискурсу, комунікації та універсального контакту, основною функцією якого було поновлення порушеного зв'язку, а отже, і відтворення первинної єдності світу. Провідну роль цей персонаж відіграє також і в утворенні правового простору. У давніх греків поняття права та справедливості були тісно пов'язані з поняттям *dike* – первинного фундаментального порядку речей, а спільне буття людей як співучасть у цьому порядку розглядалось, таким чином, як завжди буття-в-праві. Так, Платон говорить про те, що Зевс відрядив Гермеса принести право (*dike*, що слід розуміти як право) і взаємоповагу людям, згідно з якими вони повинні жити разом у полісі. Таким чином, проблема розуміння як фундаментального способу існування людини виявляється глибоко вкоріненою не тільки у правовій реальності, а й у проблемі буття взагалі, а герменевтика виявляється нічим іншим як онтологією.¹

Отже, Гермес поновлює ту саму єдність, що здавна турбує філософів, не менше ніж представників природничої науки, незважаючи на те, що ми завжди виявляємо себе вже існуючими у світі відмінностей: у той час як

¹ Подальші висновки зроблені саме в межах онтологічної версії герменевтичної філософії права, яка передбачає осмислення розуміння як способу існування людини у правовій реальності та виявлення умов можливості такого досвіду. Втім, варто згадати, що існує й інша – методологічна – лінія розвитку правової герменевтики, спрямована на виявлення методів практичної інтерпретаційної діяльності. Серед найвідоміших представників останньої – Е. Бетті, Г. Коїнг, Ф. Мюллер.

фізик, вражений красою зіркового неба, переймається питанням, чи не суперечить краса зірок тому факту, що ці зірки – лише області іонізованого газу [1, с. 17], сторони в суді прагнуть узгодження протилежних позицій у просторі мови і дискурсу, порозуміння на основі права і, таким чином, відновлення можливості співіснування.

Чи не найяскравіший приклад таким чином витлумаченої герменевтичної проблеми дає нам невщухаюча дискусія про права людини, які, з одного боку, претендують на універсальність, а з іншого, за влучним висловом П. Рікьора, «все ж залишається підозра, що вони – усього лиш плід культурної історії Заходу з її релігійними війнами і кропітким та таким, що ніколи не припиняється, навчанням толерантності» [2, с. 339]. Ба більше: за великим рахунком, герменевтична проблема тільки й можлива за наявності різних культурних горизонтів, що відрізняє її від звичайної інтерпретації, а герменевтику – від інших інтерпретативних теорій в юриспруденції.² Відмінність між сучасністю і минулим, між мною та іншим є сутнісною передумовою герменевтики, і питання тільки в тому, як її розуміти – деконструктивістськи, позитивістськи або діалогічно. Разом з тим, вже сама можливість дискусії з приводу прав людини між універсалізмом та контекстуалізмом свідчить про те, що її учасники не є замкненими на собі «монадами без вікон», а певним чином причетні до деяких універсалій, навіть якщо останні і є лише метою розуміння.

То чим врешті-решт є правова герменевтика, і чи здатна вона пролити світло на сучасні дебати навколо прав людини? Дана стаття являє собою спробу розкрити в межах правової реальності природу того досвіду, який ми звемо розумінням, що, вірогідно, дозволить прояснити сутність і завдання самої правової герменевтики та її місце у праволюдному дискурсі.

Розуміння як форма досвіду

² Детальніше щодо негерменевтичних теорій юридичної інтерпретації див., напр., [3] або [4].

Незважаючи на реально існуючі суперечності між універсалістською та контекстуалістською концепцією прав, полеміка між ними загострюється (а, можливо, й взагалі існує) все ж не в силу абстрактних логічних протиріч, а в результаті суперечності між доктриною прав людини та практикою їх застосування. Цей розрив між належним та існуючим вчергове змушує нас запитати, слідом за Г.-Г. Гадамером, чи не є теорія чимось більшим, ніж те, що представляє нам сучасна наука, а практика, у свою чергу, чимось більшим, ніж просте застосування останньої, і чи можна взагалі розділяти теорію і практику, якщо їх можна розрізнити лише в опозиції одна до одної [5, с. 24]. У пошуках відповідей сучасна герменевтика повертається до аристотелівської ідеї *фронесису* як інтегральної форми людського досвіду.

Так, Гайдеггер визначає філософію як «герменевтику фактичності», суть якої полягає в тому, що вже у факті існування повинно міститись розуміння, і що самé існування є герменевтичним, інтерпретуючим, прояснюючим себе [6, с. 15 – 16, 142 – 148, 226 – 230]. У цьому ж ключі, в рамках онтологічної версії правової герменевтики розуміння розглядається як спосіб буття людини у правовій реальності та водночас як спосіб відтворення останньої. Це не метод, що використовується для пізнання правових феноменів, а особлива форма досвіду, в якому дана і переживається правова реальність, тому його не можна звести до одних лише когнітивних структур. Це досвід, який можна назвати фронетичним.

Термін *фронесис* має грецьке походження і перекладається як розсудливість, мудрість, практична мудрість, розум, практичний розум, проникливість [7, с. 527 – 528]. Так, Аристотель у книзі IV «Нікомахової етики» проводить різницю між *епістеме* (науковим знанням), що виражається в *теорії* і стосується речей незмінних, *техне* (знанням у сфері творчості), що застосовується в *поезисі*, і *фронесисом* (морально-практичною мудрістю стосовно правильних дій в конкретній ситуації), вираженим у *праксисі*. На відміну від *епістеме*, пізнання не є єдиною метою *фронесису*,

він керує діями (VI, 1139 b і далі).³ У той час як *техне* можна засвоїти і забути, *фронесис* не можна засвоїти задалегідь, але не можна й забути. При цьому питання, що справедливо, а що ні, не може бути вирішене у відриві від ситуації, тоді як «ейдос» того, що хоче виготовити ремісник, повністю визначений. Аристотель показує, що існує напруга між законом і конкретністю практики, оскільки будь-який закон є загальним і тому не може охопити дійсність в усій її конкретності (V, 1137). Слід погодитись із Г.-Г. Гадамером, що саме в цьому і полягає справжня проблема правової герменевтики: зразки поведінки не є вічними і незмінними, але й не є простими конвенціями, відображуючи природу речей, і річ тільки в тому, що ця остання визначає себе кожен раз лише у застосуванні. До того ж, якщо *техне* можна оволодіти досконало і таким чином виключити необхідність самостійного мислення, то *фронесис* у стані ідеальної завершеності є досконалістю здатності мислити, а зовсім не знанням типу *техне*. Саме тому право не підлягає догматичному застосуванню. І, нарешті, фронетичний досвід завжди передбачає, що йдеться не про мене, а про когось іншого. І людина здатна увійти в ситуацію іншого не тому, що вона знає про нього все, а тому, що вони пов'язані спільною метою [9, с. 375 – 382].

Так, Ф.-Дж. Мутс порівнює фронетичний досвід правознавця із досвідом психотерапевта, діяльність якого в рамках постмодерністського підходу до психотерапії є «теоретично обізнаною герменевтичною практикою»: він засвоює теоретичні настанови для того, щоб допомогти клієнту, але не намагається уникнути власної участі у діалозі з останнім, займаючи позицію «не-знання». Отже, маємо теорію, яка взаємодіє з практикою з позиції її учасника. Використовуючи цей приклад в якості моделі для критичної правової теорії, філософ намагається показати, що право являє собою не поняття, яке належить прояснити, а наративно структурований процес, у якому учасники юридичної практики висловлюють свої страхи та занепокоєння, як і клієнти психоаналітика. Метою ж теорії є не

³ Далі посилання даються в тексті за цим виданням: [8].

створення ідеального правового нарративу задля подальшого перенесення його на практику, а активна участь у безперервному нарративному процесі створення і трансформації правових смислів [10, с. 149].

Таким чином, в межах правової герменевтики теорія розглядається як компонент динамічних практик здійснення права, форма участі в них, але водночас і осмислення цих практик. Останнє ж ніколи не є просто *техне*, що відтворює практику, але завжди охоплює і знання, і досвід, і дію. Якщо ремісник спочатку осягає ідею речі, потім отримує досвід її виготовлення, і лише після цього виготовляє річ, то розуміння, що опосередковує здійснення права і виражається в окремих ситуативних судженнях, завжди охоплює не тільки теоретичне осмислення правової традиції (тут в сенсі горизонту розуміння, або сукупності упереджень, що складають перед-розуміння), але й застосування її до конкретної ситуації (реальної або гіпотетичної) з метою вирішення останньої, і в такий спосіб відтворює правову реальність, стаючи її частиною. Отже, знання і дія в даному випадку нероздільні.

Розуміння і традиція

Герменевтика принципово по-новому вирішує питання про точку відліку розуміння. Якщо в Декарта таким відправним пунктом став сумнів, то в герменевтиці місце сумніву посіло перед-розуміння. І в цьому сенсі герменевтична позиція протиставляється правовому позитивізму, з точки зору якого смисл тексту повністю міститься у ньому самому і може бути витлумачений без звернення до чогось зовнішнього. Подібну «самолегітимацію» тексту в позитивізмі його опоненти метафорично порівнюють зі спробою барона Мюнхаузена витягнути себе з болота за власне волосся [11, с. 474]. Натомість з точки зору герменевтики, ми ніколи не можемо зайняти неупереджену позицію «над правом», а завжди виявляємо себе частиною певної динамічної правової традиції, сформованої, у свою чергу, попередніми судженнями щодо права і такою, що постійно продовжує формуватись в конфлікті інтерпретацій.

Традиція обумовлює перед-розуміння, що складається з упереджень, тобто суджень, винесених до остаточної перевірки всіх визначальних моментів. Стосовно судової практики йдеться про правове перед-рішення, що передує остаточному винесенню рішення і має в першу чергу позитивну правову цінність, як і будь-який прецедент. Йдеться, таким чином, не про те, щоб відокремити себе від правової традиції, а навпаки, відокремити себе від того, що може завадити нам зрозуміти останню з точки зору самої справи. «Панування нерозпізнаних упереджень – ось що робить нас глухими», – пише з цього приводу Г.-Г. Гадамер [9, с. 322]. У свою чергу, судження з приводу права являє собою не результат боротьби критики з традицією і не сліпе слідування останній, а скоріше злиття з традицією як безперервний процес наближення до неї через критичну рефлексію.

Таким чином, взаємодія між правовою традицією як сукупним горизонтом розуміння у здійсненні права і конкретним правовим рішенням ілюструє ідею «герменевтичного кола», або, радше, «герменевтичної спіралі»: з одного боку, традиція обумовлює осмислення правової ситуації, але не в сенсі жорсткої детермінації, а в тому сенсі, що вона покладає межі розумінню, окреслюючи доступні смислові альтернативи. Вона визначає, які рішення є неприйнятними. Крім того, традиція забезпечує загальною структурою та універсальним алгоритмом відповіді на будь-яке юридичне питання. З іншого боку, сама традиція складається з обумовлених нею рішень у конкретних ситуаціях, через які правозастосувач вводить у гру свої власні упередження. При цьому таке коло не є застиглою структурою, а передбачає концентричне розширення зрозумілого смислу.

Ситуація нерозуміння

Так, досвід розуміння виявляється водночас й досвідом конституювання правової реальності. Разом з тим, при уважному розгляді буттєва тканина права виявляється не такою вже й щільною. Мова йде про феномен нерозуміння в усій його неможливості. Цікаво, що ситуація кризи (в

тому числі кризи прав людини, про яку так багато говорять сьогодні), не тільки на рівні буденної свідомості, яка не має особливого інструментарію, а й на рівні свідомості спеціалізованої, тобто наукової, постає саме як ситуація тотального нерозуміння [12, с. 3 – 12].

Чудову ілюстрацію стану нерозуміння знаходимо у блискучому аналізі тоталітарної свідомості Х. Арндт. Одвічну проблематичність філософської думки вона протиставляє тотальному поясненню, що пропонується тією чи іншою ідеологією, і в якому немає місця людській свободі, невід'ємній від здатності особистості мислити. Тоталітарна правосвідомість прагне безпосередньо виконувати закон Історії або Природи, не трансформуючи його в норми індивідуальної поведінки, а розглядаючи його втіленням людство в цілому. Таким чином, місце інтерсуб'єктивно погоджених правил поведінки займає тотальний терор, покликаний забезпечити силам природи чи історії вільний біг, що не загальмовується ніякою стихійною, вільною дією людини. Людська багатоманітність ніби зникає в одній гігантській людині [13, с. 599 – 604]. Таким чином, правова реальність як реальність належного замінюється реальністю існуючого у вигляді «об'єктивних» законів руху, які не потребують ані розуміння, ані визнання, ані суб'єкта взагалі.

Можливість такого стану мислитель пов'язує з ізолюваністю та всезагальною самотністю людей, яка знищує їх як суб'єктів розуміння та правових суб'єктів. Адже навіть досвід чуттєвого сприйняття залежить від загального здорового глузду, без якого ми були б обмежені лише ненадійними показниками власних почуттів. Тим більше, це стосується світу правових феноменів. Єдина здатність людського розуму, яка для свого нормального функціонування не потребує ані «Я», ані іншого, ані зовнішнього світу, це здатність логічного судження, вихідні посилки якого самоочевидні, і яке стало основним принципом дії тоталітарної форми правління [13, с. 615 – 622].

Таким чином, ситуація нерозуміння має в своєму підґрунті, з одного боку, стирання відмінностей і таким чином руйнування простору особистої свободи як здатності створення нового,⁴ а з іншого, відчуження людини від інших, розрив з традицією та вкоріненому у ній здоровому глузді, який складає основу перед-розуміння. Звідси – неможливість розуміння правової реальності та її відтворення, що загрожує в кінцевому підсумку заміною останньої неправовими за своєю сутністю інструментами примусу. Адже у розумінні суб'єктивна свобода не тільки виходить за власні межі та потрапляє у простір інших, утворюючи багатовимірний інтерсуб'єктивний світ, а віднаходить себе у завжди вже існуючій традиції, дозволяючи останній говорити крізь себе. Відповідно, нерозуміння призводить не тільки до втрати відчуття правової реальності, а й до зникнення останньої.

Сутність і завдання правової герменевтики

У межах викладеного вище трактування розуміння не як методу, а як особливої форми фронетичного досвіду, й сама герменевтика виявляється лише способом буття у світі, а не формулюванням та утвердженням щодо нього певної позиції. І цей спосіб полягає у розмові, запитуванні, пошуку загального сенсу. У рамках правової реальності розуміння виявляється досвідом інтерсуб'єктивного відтворення правових смислів, власне правовою герменевтикою, яка у цьому сенсі здатна протистояти як постмодерністському свавіллю інтерпретацій, так і позитивістському засиллю науковості. Так, герменевтичні смисли у правовій реальності проявляються на трьох рівнях, які відповідають трьом аспектам фундаментального людського досвіду, що отримав назву розуміння.

По-перше, в аспекті *техне*, у герменевтичному розумінні відтворюється правова реальність. Цей перманентно відтворюваний світ права ґрунтується на ідеї належного, яка й вимагає дискурсу, на противагу

⁴ У цьому контексті цікавим видається сюжет антиутопії А. Куарона «Людське дитя». У фільмі зображується тоталітарне суспільство майбутнього. І хоча в ньому все ще мають місце окремі прояви свободи, але знищено її первинне джерело – кожне нове народження: людство охопила епідемія безпліддя, і діти більше не з'являються на світ.

світу природи, який тотожний самому собі, і в якому людина не залучена до постійного обміну думками. Позбавлення ж людини можливості вільної комунікації редукує її досвід до задоволення біологічних потреб. Поза світом права людині залишається лише війна за існування, в якій одна соціальна спільнота протиставляє себе іншій за принципом «друг» – «ворог». Таким чином, із спільності народів, яка долає «природний стан» (війни) між державами, ми потрапляємо у сферу реалполітики з її орієнтацією на власні прагматичні інтереси, яка не залишає місця ані універсалістській ідеї, ані правам окремих спільнот.⁵ Відповідно, права людини залишаються такими лише доти, доки вони є предметом дискусії; коли ж вони перетворюються на теоретичну догму, вони позбавляються своєї власне правової сутності, і дійсно заслуговують на характеристики культу [15] або нового фундаменталізму [16], якщо останній, слідом за Ю. Габермасом, розуміти як духовну установку, що наполягає на політичній реалізації власних переконань навіть в тому випадку, коли вони не сприймаються як загальні, ігноруючи таким чином епістемологічну ситуацію світоглядного плюралізму в суспільстві [14, с. 15]. Перефразуючи Р. Алексі,⁶ можна сказати, що існування прав людини полягає в їх обговоренні, і ні в чому іншому. І в цьому сенсі універсалізм виявляється «егалітарністю індивідуалізму» (визначення Ю. Габермаса), розумною моральною установкою, яка вимагає взаємного визнання, або рівної поваги і визнання інтересів кожного. На думку ж Г.-Г. Гадамера, саме в цьому і полягає сенс герменевтики: «Герменевтика – це практика... Усіма засобами підтримувати діалог, давати сказати своє слово й інакомислячому, вміти засвоювати те, що він вимовляє, – ось в чому душа герменевтики» [18, с. 8].

По-друге, як власне *фронетичний досвід*, герменевтика опосередковує не тільки відтворення прав людини, але й їх реалізацію «на практиці». Так, П. Рікбор визначає фронесис як «розсуд, розпізнавання в ситуації

⁵ Детальніше про опозицію «І. Кант vs К. Шмітт» див., напр., [14, с. 181 і далі].

⁶ Алексі зазначає: «Існування прав людини полягає в їх обґрунтованості, і ні в чому іншому» [17, с.123].

невизначеності, орієнтоване на належну дію» [19, с. 87]. У цьому сенсі саме реальна багатоманітність ситуацій і точок зору на них призводить до конфлікту між універсалістською претензією і контекстуалістськими обмеженнями прав людини, між повагою до закону та повагою до осіб, коли інаковість осіб або груп протиставляє себе унітарному поняттю людства. Практична ж мудрість, на думку П. Рікьора, в таких умовах може полягати в тому, щоб надати пріоритет повазі до осіб у вигляді піклування, що адресується особам у їх незамінній унікальності [2, с. 334 – 335].

Інакше ми опиняємось у парадоксальній ситуації, коли правам людини надається пріоритет перед самою людиною. Саме такі наслідки має застосування насильства для захисту прав людини: виявляється, що об'єктом захисту є зовсім не моя свобода, а тільки право на неї; гуманітарні ж інтервенції, захищаючи право на життя, насправді забирають самі ці життя, що є, вочевидь, занадто високою ціною. Таким чином, можна сказати, що герменевтично витлумачені права людини існують тільки тоді, коли вони застосовуються. Розвиваючи думку А. Кауфмана, можемо сказати, що права людини не є зведенням правил; відбуваючись у правовідносинах, вони завжди динамічні, процесуальні й конкретні.⁷

Перехід до практичної точки зору тягне за собою остаточну трансформацію ідеї справедливості, яка, на думку П. Рікьора, може бути сформульована у термінах прийнятності. Це своєрідна ситуаційна очевидність в констатуючому сенсі, впевненість, згідно з якою в даній ситуації таке рішення є найкращим, єдино можливим. Це очевидність того, що доречно зробити тут і зараз [21, с. 233 – 248]. І ця доречність визначається не об'єктивним станом справ, а спільністю прагнень суб'єкта судження і того, для кого воно є значущим.

⁷ А. Кауфман відзначає, що «людина розвивається не так, як рослини і тварини, які суто об'єктивно перебувають у часі, але людина має бути, вона має завдання: здійснити себе у часі і з часу, щоб стати тим, що як можливість є в ній... Історія є тим виміром, у якому він повинен прийти до своєї сутності» [20, с. 168]. На думку філософа, спосіб буття людей відповідає способу буття речей, заснованих у людському бутті. Тому право є історичним в аналогічному людині сенсі: воно має постійно здійснюватись, щоб прийти до самого себе. Мислитель підкреслює, що не існує готового права, але у всі часи відбувається його становлення.

Саме в цій спільності прагнень і міститься момент універсальності, який притаманний фронетичній практиці застосування прав, як і будь-яким правовим феноменам, і полягає в меті сприяння суспільному миру через примирення конфліктуючих сторін шляхом «правової переробки насильства за допомогою перенесення його у простір слова і мовлення», і, таким чином, «перемоги мови над насильством». Усвідомлюючи утопічність цієї мети, П. Рікьор водночас зауважує, що ця утопія вкорінена в сутності права і складає його основу [22].

Таким чином, на рівні реалізації прав людини універсалістська та контекстуалістська лінія перетинаються у темпоральній структурі розуміння: з одного боку, ми завжди вже вкорінені в певній традиції, яка обумовлює перед-розуміння, а з іншого, телеологічний вимір розуміння, пов'язаний із мирним співіснуванням, є тим «мостом» між двома світами, що уможливорює діалог.

Основна ж роль правової герменевтики виявляється не методологічною, а, скоріше, терапевтичною: вона допомагає мінімізувати нерозуміння через усвідомлення власної зануреності в ситуацію. Інакше кажучи, як метафорично пише Й. Тонтті, тільки Феміда, яка, знявши пов'язку з очей, намагається усвідомити власні упередження, і яка розуміє, що насправді ваги ніколи не можуть бути врівноважені, може використовувати свій меч таким чином, щоб це могло вважатись виправданим [23, с. 186].

По-третє, в аспекті *епістеме*, герменевтика покликана заповнювати лакуни розуміння, постаючи як одна з нонкогнітивістських версій некласичної епістемології, в якій осмислення прав людини виявляється можливим як досвід не епістемологічний (аналогічний пізнанню у природничих науках), а фронетичний (спрямований на контекстуальне дискурсивне обговорення цінностей), тобто досвід у власному сенсі слова, який є чимось більшим, ніж пізнання. Він завжди охоплює повернення до чогось, в чому раніше ми помилялись, момент самопізнання, усвідомлення меж людського буття. Такий досвід діє як критика будь-якого суто

когнітивного мислення, будучи досвідом людської скінченності, досвідом власної історичності.

З цим пов'язане також завдання герменевтики як навчання, тобто передання-перекладу-переміщення кимось сказаного, пізнаного, помисленого з одних просторово-часових координат в інші. При цьому герменевтична модель правового навчання, так само як і здійснення права, являє собою процес діалогічного відтворення смислів, основною метою якого є не надання учню з позиції теоретичного домінування готових методик здобуття «істинних» смислів прав людини, а відтворення досвіду діалогічного прийняття рішень в ситуації невизначеності і конфлікту, а отже, у середовище трагізму дії, в якому й існують права людини, коли конфлікти не можуть бути вичерпані, але повинні мати вирішення у ситуативному судженні. У такий спосіб виникає можливість подолання протиріччя між формальним знанням, що транслюється в освіті, і базовими інтуїціями суб'єкта освіти.

Так, завдання правової герменевтики як багатогранного людського досвіду, спрямованого на досягнення порозуміння з іншим, хоча, на перший погляд, і виявляється занадто скромним, порівняно з науковими методологічними концепціями, але по суті є не менш амбіційним, ніж завдання самого права і прав людини – уможливити мирне співіснування людей.

Правова герменевтика і проблема універсальності прав

У сучасному плюралістичному світі питання полягає, скоріше, в тому, чи може бути герменевтична модель, від початку розроблена в контексті гомогенного суспільства і національного права, застосована також до питань міжкультурного діалогу. У якій мірі герменевтичне коло між правовою нормою і окремим випадком може бути ототожнено із колом між універсалістською претензією та контекстуалістськими обмеженнями прав людини?

Як видається, відповідь на ці питання криється у темпоральній структурі розуміння, яке, з одного боку, ґрунтоване у традиції, а з іншого, орієнтоване на належне. Усвідомлення цієї структури в сенсі усвідомлення власної темпоральності змушує нас перейти від регресивного шляху обґрунтування прав до прогресивного шляху їх здійснення, на якому, нарешті, стає можливою постановка вимог універсалізації в контекст [2, с. 329, 337]. Так, на думку П. Рікьора, під сумнів слід поставити антагонізм між аргументацією та угодою, замінивши його складною діалектикою між аргументацією і переконаністю, яка розглядає не теоретичний, а лише практичний аспект ситуативного судження. У термінах праволюдського дискурсу це означає, що варто підтримувати претензію на універсальність, але водночас запропонувати її для дискусії не на формальному рівні, а на рівні переконань, невід'ємних від форм конкретного життя. При цьому, з такої дискусії не вийшло б нічого, якщо б кожний учасник не визнавав, що в екзотичних культурах приховані інші потенційні універсалії. Це поняття універсалій в контексті, або потенційних, або універсалій, що зароджуються, на думку П. Рікьора, краще за все відображає ту рівновагу, яку ми шукаємо між універсальністю і контекстуальністю. І в цьому сенсі практична мудрість проявляється у мистецтві діалогу, коли етика аргументації випробовується в конфлікті переконань [2, с. 283 – 347].

Висновки

Таким чином, онтологічна версія правової герменевтики дозволяє прояснити в контексті правової реальності сутність розуміння як способу людського існування, що поєднує в собі знання, досвід і дію (осмислення та відтворення правової реальності у ситуативних правових судженнях), ґрунтується у традиції та орієнтований на належне. У свою чергу, ситуація нерозуміння загрожує не просто втратою окремих правових смислів, а всезагальною самотністю, що результує у зникнення свободи, а отже, й правової особистості та правової реальності в цілому.

Висвітлення деяких смислів розуміння дозволяє наблизитись до сутності самої правової герменевтики, яка по суті тотожна йому, будучи не методом, а способом людського існування у світі. Основним же її завданням виявляється сприяння усвідомленню кожним власної темпоральності: як в аспекті зануреності в традицію (виявлення власних упереджень з метою полегшення діалогу), так і в аспекті проєктивності у майбутнє (орієнтація у ситуативних судженнях на сприяння суспільному миру, навіть якщо він і є лише позаінституційним горизонтом права).

У такий спосіб герменевтика здатна узгодити між собою універсалістську претензію та контекстуальні обмеження прав людини через введення поняття потенційних універсалій, виявлення яких і є в даному випадку практичною мудрістю, або фронетичним досвідом.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Вайцзекер К.* Физика и философия / К. Вайцзекер // Вопросы философии. – 1993. – № 1. – С. 115 – 125.
2. *Рикер П.* Я – сам как другой / П. Рикер. – М. : Издательство гуманитарной литературы, 2008. – 416 с.
3. *Зірк-Садовскі М.* Завдання герменевтичної філософії права / М. Зірк-Садовскі // Філософія права і загальна теорія права. – 2012. – № 2. – С. 102 – 114.
4. *Jørgensen S.* Lawyers and Hermeneutics / S. Jørgensen // Scandinavian Studies in Law. – 2000. – № 40. – P. 181 – 188.
5. *Gadamer H.-G.* Praise of Theory / H.-G. Gadamer // Praise of Theory: Speeches and Essays. – New Haven, CT : Yale University Press, 1998. – P. 16 – 36.
6. *Хайдеггер М.* Бытие и время / М. Хайдеггер. – СПб. : Наука, 2006. – 452 с.

7. *Лабарр'єр Ж.-Л.* Фронесис / Ж.-Л. Лабарр'єр // Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2009. – Т. 1. – С. 527 – 533.
8. *Аристотель.* Никомахова етика / Аристотель. – Сочинения: в 4-х т. – М. : Мысль, 1976 – 1984. – Т. 4, 1983. – С. 53 – 293.
9. *Гадамер Х.-Г.* Истина и метод: Основы философской герменевтики / Х.-Г. Гадамер. – М. : Прогресс, 1988. – 704.
10. *Mootz F.-J. III.* Law, Hermeneutics and Rhetoric / F.-G. III Mootz. – Burlington : Ashgate, 2010. – 470 p.
11. *Viola F.* Legal Hermeneutics and Cultural Pluralism / F. Viola // Standing Tall. Hommages à Csaba Varga. – Budapest : Pázmány Press, 2012. – P. 465 – 481.
12. *Бурлачук В.* Символ и власть: роль символических структур в построении картины социального мира. – К. : Институт социологии НАН Украины, 2002. – 266 с.
13. *Арендт Х.* Истоки тоталитаризма / Х. Арендт. – М. : ЦентКом, 1996. – 672 с.
14. *Хабермас Ю.* Расколотый Запад / Ю. Хабермас. – М. : Весь мир, 2008. – 192 с.
15. *Ignatieff M.* Human Rights as Politics and Idolatry / M. Ignatieff. – Princeton : Princeton University Press, 2001 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3391&context=flr>.
16. *Жижек С.* Против прав человека / С. Жижек [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://fmbooks.files.wordpress.com201008zizek-text.pdf>.
17. *Алексі Р.* Існування прав людини / Р. Алексі // Право України. – 2011. – № 8. – С. 121 – 130.
18. *Гадамер Х.-Г.* Актуальность прекрасного / Х.-Г. Гадамер. – М. : Искусство, 1991. – 367 с.

19. *Рикёр П.* Путь признания. Три очерка / П. Рикёр. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2010. – 268 с.
20. *Кауфман А.* Онтологическая структура права / А. Кауфман // Российский ежегодник теории права. – 2008. – № 1. – С. 151 – 174.
21. *Рикёр П.* Справедливое / П. Рикёр. – М. : Гнозис, Логос, 2005. – 304 с.
22. *Рикёр П.* Торжество языка над насилием. Герменевтический подход к философии права / П. Рикёр // Вопросы философии. – 1996. – № 4. – С. 27 – 36.
23. *Tontti J.* Right and Prejudice: Prolegomena to a Hermeneutical Philosophy of Law / J. Tontti. – Burlington, 2004. – 204 p.

Сатохіна Н. Правова герменевтика між універсалізмом та контекстуалізмом

Анотація. Стаття являє собою спробу розкрити в межах правової реальності природу досвіду розуміння, протиставляючи його ситуації нерозуміння, що дозволяє прояснити сутність і завдання самої правової герменевтики та її місце у праволюдному дискурсі. Автор відстоює ідею про те, що правова герменевтика, як і саме розуміння, являє собою не метод, а форму досвіду, ґрунтованого у правовій традиції та орієнтованого в напрямку належного, який, таким чином, дозволяє узгодити універсалістську претензію та контекстуалістські обмеження прав людини.

Ключові слова: правова герменевтика, права людини, універсалізм, контекстуалізм, розуміння, фронесис.

Сатохина Н. Правовая герменевтика между универсализмом и контекстуализмом

Аннотация. Статья представляет собой попытку раскрыть в рамках правовой реальности природу опыта понимания, противопоставляя его ситуации непонимания, что позволяет прояснить сущность и задачи самой правовой герменевтики и ее место в дискурсе прав человека. Автор

отстаивает идею о том, что правовая герменевтика (как и само понимание) представляет собой не метод, а форму опыта, укорененную в правовой традиции и ориентированную в направлении должного, который, таким образом, позволяет согласовать универсалистское притязание и контекстуалистские ограничения прав человека.

Ключевые слова: правовая герменевтика, права человека, универсализм, контекстуализм, понимание, фронесис.

Satokhina N. Legal hermeneutics between universalism and contextualism

Summary. The article deals with the trying to explicate the nature of the experience of understanding, contrasting it lack of understanding within the legal reality, that allows us to clarify the nature and objectives of legal hermeneutics itself and its place in the discourse of human rights. The author defends the idea that the legal hermeneutics (and very understanding) is not a method, but a form of experience, rooted in the legal tradition and oriented in the direction of due, which thus makes it possible to agree universalistic claim and contextualistic restrictions on human rights.

Key-words: legal hermeneutics, human rights, universalism, contextualism, understanding, phronesis.